

Hodnocení v současné škole

PhDr. Simona Kiryková, Ph.D.

Studijní opora čerpá z materiálů, které vznikly v rámci ESF projektu č. CZ1.07/2.2.00/18.0027.

5. FORMY HODNOCENÍ

***Anotace:** Text kapitoly je věnován formám hodnocení. Po analýze specifík, pozitiv i negativ nejčastěji užívaných forem – klasifikace a slovního hodnocení prezentujeme i další, méně uplatňované formy. Dílčí podkapitola se zaměřuje na formy hodnocení specifické pro hodnocení žákovských výkonů na 1. stupni základní školy. Součástí kapitoly jsou ilustrativní obrazové přílohy.*

***Klíčové pojmy:** forma hodnocení, klasifikace, slovní hodnocení, bodování, hodnotící škály, žákovská portfolia jako forma hodnocení; specifika hodnocení na 1. stupni základní školy, hodnotící symboly.*

Forma hodnocení představuje navenek prezentovaný výstup a projev hodnotícího procesu. V podmínkách české školy se v současnosti uplatňují zejména dvě základní a tradiční formy hodnocení: **klasifikace** (známkování) a **slovní hodnocení**. Obě formy se mohou vzájemně doplňovat, případně být doplňovány dalšími formami. V praxi současné školy se objevují i další netradiční formy hodnocení, které však nazaujímají roli tradičních forem, ale slouží jako prostředky k jejich upřesnění (např. vyjádření úspěšnosti v procentech je užíváno jako objektivizující činitel pro stanovení známky).

5.1. KLASIFIKACE

KLASIFIKACE = známkování představuje kvantitativní, symbolické a zobecňující vyjádření hodnocení kvality žákova výkonu symbolem – číslem, spojeným s příslušným hodnotícím adjektivem.

V současnosti užívají české základní a střední školy pětistupňovou hodnotící stupnici:

- 1 – výborný
- 2 – chvalitebný
- 3 – dobrý
- 4 – dostatečný
- 5 – nedostatečný.¹

Klasifikace představuje ve vývoji českého školství tradiční formu hodnocení. Lze konstatovat, že od počátku novodobých reformních tendencí v českém školství (od počátku 90. let), je klasifikace

¹ Vyhláška č. 48 ze dne 18. ledna 2005 o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní

podrobována kritice (některé alternativní školy ji zcela vypouštějí), ale i přes mnohé námitky přetrvává jako základní forma hodnocení dodnes.

Klasifikaci jako formě hodnocení jsou zejména vytýkány:

1) **zkratkovitost známek** – známka vychází z dílčích kritérií a nikdy nemůže postihnout komplexní proces žákovy práce.

2) **finalita známek** – jakmile žáci dosáhnou požadované známky, většinou už se k látce nevracejí, považují ji za “splněnou”.

3) **nízká validita** (platnost, tedy že hodnocení hodnotí skutečně to, co má být hodnoceno) a **nízká reliabilita** (spolehlivost, tedy stálost vzhledem k času a hodnotiteli)

3) **etymologická nekorektnost** jednotlivých stupňů hodnocení (například: adjektivum “dobrý” se obecně používá k vyjádření spokojenosti, ale známka 3 nevypovídá o výkonu, se kterým bychom byli spokojeni; výraz chvalitebný, spojovaný se známkou 2, je užíván v běžné řeči výjimečně, spíše jako hodnocení charakterových vlastností, nikoliv intelektových výkonů).

4) **mnohovýznamovost** jednotlivých stupňů (například známkou 2 můžeme hodnotit jak téměř výborný výkon s drobnými nedostatky, tak i výkon, který je u tzv. “dvojkaře” na hranici přijatelnosti).

5) **přeceňování hodnoty** známky. Pro mnohé rodiče je známka měřítkem hodnoty jejich dítěte, jsou fixováni na jeho výkon a ohodnocení výkonu. Pro mnoho žáků se v důsledku přeceňování hodnoty známek stává známka hlavní hodnotou a cílem, samotná hodnota procesu a cílů vzdělávání se v “honně za známkami” ztrácí.

6) **výhrůžný charakter** známkování. Hrozba špatné známky působí jako demotivující činitel v procesu vyučování, má vliv na celkový postoj žáka ke škole i ke vzdělávání.

I přes uvedená negativa má známkování v historii české školy nejsilnější tradici a postavení tzv. “nejobjektivnějšího” měřítka úspěšnosti si udrželo dodnes, i vedle jiných uplatňovaných druhů hodnocení. Proč známky byly a dodnes jsou tak oblíbené? Důvodů nalézáme několik.

1) **Srozumitelnost.**

Známka je kodifikovaný a všem účastníkům vzdělávání srozumitelný způsob hodnocení žáka. Známky na vysvědčení jsou jasným měřítkem žákovy úspěšnosti a ukazatelem při výběru uchazečů o studium na dalších stupních škol (střední škola, vysoká škola). Spojení čísla s hodnotícím adjektivem vyjadřujícím míru žákovy úspěšnosti (výborný, chvalitebný, dobrý, dostatečný, nedostatečný výkon) je natolik vžitě, že je – na rozdíl od složitějších formulací vyskytujících se ve slovním hodnocení nebo od jiných kvantitativních ukazatelů (body, procenta) - srozumitelné v podstatě každému rodiči.

2) **Motivační hodnota.**

Snaha dosáhnout co nejlepší známky plní motivační funkci.

3) **Míra objektivity.**

Známka je vnímána jako měřitelný, objektivní ukazatel individuálního výkonu. I přes výše uvedené námitky k objektivitě, validitě a reliabilitě hodnocení, je z pohledu rodiče porozumění známce jasné. Získaná známka určuje i strategie dosahování úspěchu, splnění očekávání, eliminaci neúspěchu: usilujeme o jedničky, spokojíme se s dvojkou, trojka je výstrahou a výzvou k důkladnější přípravě, čtyřka už je pro většinu nepřijatelná, pětka znamená absolutní selhání, neúspěch.

4) **Možnost srovnávání s ostatními žáky.**

Na základě srovnání známek žáků třídy si rodič vytváří představu o úspěšnosti svého dítěte ve srovnání s jeho vrstevníky. Ačkoliv je tato představa velmi relativní (např. nelze porovnávat výkony a hodnocení žáka na odborném učilišti s výkony a hodnocením žáka na gymnáziu; jednička má jinou hodnotu ve výběrové třídě s mnoha nadanými žáky a jinou ve třídě/škole s kognitivně slabšími či méně motivovanými žáky), pro rodiče je podstatné vědět, jak je na tom jejich dítě ve srovnání s ostatními.

5.2. **DALŠÍ KVANTITATIVNÍ FORMY HODNOCENÍ**

K dalším formám hodnocení, převádějícím dosažený výkon na číselné zástupce, patří například **bodování** (udělování počtu jednotek – bodů – podle míry správnosti odpovědi či zvládnutí zadaného úkolu). Podobným způsobem lze míru správnosti či splnění požadavků hodnotit **procentuálním vyjádřením**. Vzhledem k širšímu hodnotícímu rozsahu bodové stupnice umožňují tyto formy jemnější odlišení kvality výkonů jednotlivých žáků a proto jsou vhodnější než pouhá pětistupňová hodnotící škála.

Uvedené kvantitativní formy hodnocení umožňují sestavování tzv. “výkonnostních žebříčků”, tedy pořadí žáků dle jejich úspěšnosti (vyjádřené počtem bodů či procent). S ohledem na úroveň citové a sociální zralosti žáků na 1. stupni žebříčky pořadí nesestavujeme. Jako motivující může tato forma hodnocení působit ve vyšším věku, ale pouze u úspěšnějších žáků. Pro žáky méně úspěšné působí spíše naopak – stávají se lhostejní, je jim jedno, zda se umístí na posledním nebo o něco lepším místě.

V našich podmínkách nemají uvedené formy hodnocení tradici, pokud je učitelé používají, slouží opět zejména jako podklad či argument pro klasifikaci.

5.3. SLOVNÍ HODNOCENÍ

SLOVNÍ HODNOCENÍ je kvalitativní posuzování žákova výkonu nebo chování vyjádřené formou slovní zprávy.

(Kolář, 2009)

Slovní hodnocení zajišťuje mnohem větší a širší informovanost jak samotných žáků, tak jejich rodičů. Jeho prostřednictvím lze postihnout osobnost žáka v její plné šíři, dokonce učitelé umožňuje její hlubší poznání.

(Miková, Stang, 2007)

<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/1523/vyhody-a-nevyhody-slovniho-hodnoceni.html/>

Spontánní i cílené slovní hodnocení žákovských výkonů a edukačních procesů ve škole probíhalo samozřejmě od jejich počátků a vždy bylo a zůstává základem vzájemně formujícího vztahu učitel – žák. Slovní hodnocení bylo a je i základem klasifikace - známka představuje jakousi zkratku širších slovních vyjádření učitele na adresu žáka, zkratku přinášející výše uvedené “výhody” (tzv. objektivitu, srozumitelnost, porovnatelnost). Pedagogické teorie a výchovné a vzdělávací koncepce zaměřené na rozvoj celku osobnosti žáka, tedy nejen na jeho kognitivní vývoj, kritizují právě tuto “zkratkovitost” známek a usilují o širší, propracovanější a adresnější hodnocení všech stránek osobnosti žáka.

Na rozpracování filozofie a metodiky slovního hodnocení se významnou měrou podílely zejména tzv. alternativní koncepce vzdělávání, které v návaznosti na reformně pedagogické hnutí kritizovaly právě zmíněnou zkratkovitost známek a jejich minimální výpovědní hodnotu o dalších kvalitách žákovy práce. Nejdokonalejší metodiku slovního hodnocení nalzáme v koncepci waldorfských škol, kde se skutečně učitel vlastními slovy – pedagogicky i literárně hodnotnou formou originálního verše – pokouší žáka hodnocením oslovit a podněcovat k zamyšlení nad vlastními kvalitami. (Více o hodnocení ve waldorfské pedagogice v kapitole 8.)

Jako oficiální forma školního hodnocení v české vzdělávací soustavě, rovnocenná s klasifikací, bylo slovní hodnocení uznáno až ve školském zákoně č. 561/2004. V současnosti se nejčastěji používá na prvním stupni základních škol, často jako forma doplňující a zpřesňující, dokonce vysvětlující paralelní klasifikaci. Uplatnění formy slovního hodnocení je nezastupitelné u žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, vzdělávaných podle individuálního vzdělávacího plánu.

5.4. SPECIFICKÉ FORMY HODNOCENÍ NA 1. STUPNI ZÁKLADNÍ ŠKOLY

První stupeň základní školy navštěvují žáci ve věku 6 – 12 let. Vzhledem k časovému rozsahu tohoto období rozlišujeme dvě dílčí období, abychom odlišili vývojová specifika dílčích etap:

1. mladší školní věk (6-9)
2. střední školní věk (9-12).²

Věková skupina žáků v každém z těchto období představuje relativně homogenní žákovskou skupinu, vykazující specifické vývojové tělesné, psychické i sociální zvláštnosti. Jejich poznání (jako výsledek studia zejména vývojové psychologie) umožňuje poučené učitelce uplatnit specifické formy hodnocení výkonů této věkové žákovské skupiny. Některé z nich postupně - vývojem žákovy osobnosti - “pozbývají hodnoty”, ale v uvedeném období sehrávají výraznou roli.

1. Hodnotící symboly

Zejména první dva až tři roky školní docházky zasahují žáky ve věku výrazné citlivosti k jakýmkoliv smyslovým a emočním podnětům. Učitelka může využít této vnímavosti k uplatnění hodnotících symbolů, jakými jsou například obrázky, razítka, nálepky, ale i známky psané různými barvami, v různé velikosti apod. Ve vyšších třídách pak učitelky uplatňují již “klasické” hodnocení prostřednictvím + a - .

Příklady:

- Například “zlatá jednička” napsaná zlatě píšícím fixem má pro prvňáčka vyšší hodnotu než “jednička stříbrná” nebo “obyčejná”.
- “Velká” jednička je významnější než “malá”.
- Razítko se “smailíkem” vyjadřujícím radost, uspokojení nebo napak rozmrzelost, nespokojenost.
- Obrázky (v podobě razítek či nálepek) se zvířátky jako reprezentanty “vlastností” (včelka – píle, hlemýžď – pomalost, prasátko – neupravenost, opice – neukázněnost, ale i chytrost apod.).

Rizika:

Je nutné, aby učitelka děti s hodnotícími významy jednotlivých užívaných symbolů seznámila a aby ověřila, že jim žáci porozumí tak, jak zamýšlela! Nejlepší je, když si děti významy symbolů určí samy či společně s učitelkou. (Například domluvíme se, jestli pro nás opice symbolizuje neukázněnost, nebo pro legraci, nebo chytrost, nebo podvádění; prasátko může vyjadřovat neupravenost, ale také pohodu; hroch lenost, ale i moudrost atd.)

Příloha: Hodnotící symboly

2. Slovní pochvala učitelky, výzva k pomoci učitelce

Děti v mladším a částečně i ve středním školním věku vykazují výraznou závislost na hodnocení dospělých, kteří bývají vzorem a autoritou. Uznání od nich má významnější platnost, než kdykoliv v pozdějším věku. Učitelka může této věkové charakteristiky využít v uplatnění slovní pochvaly jako “veřejného” pozitivního hodnocení žáka – at už před ostatními dětmi nebo v individuální komunikaci s ním.

Podobně, tedy jako vyjádření pozitivního hodnocení žákových schopností a důvěry učitelky funguje i vybídnutí učitelky k pomoci, spoluúčasti dítěte na plnění jejích “povinností”.

Příklady:

- Chceš-li, můžeš mi pomoci připravit pomůcky na příští hodinu.
- Můžeš posbírat sešity/odnést tuto knihu do vedlejší třídy.
- Prosím, dohlédni na to, aby žáci dokončili práci včas.
- Prosím, vyzkoušej po vyučování kamarádka a pomoz jí s těžšími otázkami.

Rizika: učitelka nesmí dopustit, aby uvedenými drobnými projevy důvěry v žákovy kompetence vyznamenávala opakovaně pouze některé vybrané děti (spolehlivé, zodpovědné, ochotné), ale aby je užívala jako povzbuzujícího a motivujícího prostředku střídavě u všech žáků. Každý žák musí cítit, že má šanci zasloužit si vyznamenání a pochvalu paní učitelky. Učitelka musí tyto formy pozitivního hodnocení udělovat zároveň i uvážlivě, s respektem k žákovým osobnostním zvláštnostem – ne každý žák o takové projevy hodnocení stojí (některé, zejména úzkostnější děti mohou prožívat i obavu z toho, že drobné výzvy od paní učitelky nedokážou splnit a původně pozitivní a povzbuzující záměr učitelky se může stát pro dítě úkolem nad jeho aktuální možnosti. Zároveň musí učitelka při delegování drobných úkolů na žáky dbát na dodržování bezpečnosti.

3. Veřejné prezentace výsledků práce žáka; pověření žáků prezentací práce třídy, školy

Pro většinu žáků mladšího školního věku hraje významnou roli předvedení, prezentace jejich výkonů, výsledků práce. Proto jako honotící a motivující prostředek fungují nástěnky a výstavy dětských prací, ale i už zmíněné elektronické veřejné databáze a prezentace jejich prací. Žáci mohou zastupovat třídu např. v celoškolních soutěžích, přehlídkách, při dnech otevřených dveří, při vytváření webové stránky apod.

Riziko: učitelka musí dbát na to, aby šanci “předvést” své výsledky dostalo – střídavě - každé dítě.

² Užíváme periodizaci dle Vágnerové, 2009.

INFORMACE:

OTÁZKY A ÚKOLY K SAMOSTUDIU:

LITERATURA KE KAPITOLE:

[Košťálová, H.](#); [Miková, Š.](#); [Stang, J.](#) *Školní hodnocení žáků a studentů se zaměřením na slovní hodnocení*. Praha: Portál, 2008. 152 s. ISBN 978-80-7367-314-7.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE:

[Miková, Š.](#); [Stang, J.](#) *Výhody a nevýhody slovního hodnocení*. Dostupné z [www:http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/1523/vyhody-a-nevyhody-slovniho-hodnoceni.html/](http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/1523/vyhody-a-nevyhody-slovniho-hodnoceni.html/)

VÝZKUMNÉ ZADÁNÍ, PRAKTICKÝ ÚKOL:

1. Oslovte 3-4 pedagogy a prostřednictvím rozhovoru realizujte vlastní průzkum jejich osobních zkušeností s různými formami odnocení, jaké uplatňují ve vlastní praxi.
2. Zjistěte názory rodičů na různé formy hodnocení, jakými jsou hodnoceny jejich děti – žáci 1. i 2. stupně základní školy.

DISKUTUJTE:

Diskutujte o výhodách i nedostacích jednotlivých forem hodnocení

- a) se svými spolužáky
- b) s kolegy – pedagogy - na pracovišti, kde působíte.

